

**у сутінках перед
світанком:
історії непохитних**

УДК 821.161.2-92

Д 40

Д 40 У сутінках перед світанком: історії непохитних / упор. О. Джеджора, В. Саврук. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2024. — 240 с.

ISBN 978-966-448-316-9

У найтемніші часи важливо знайти світло, за яким рухатись далі, точки опори, що допоможуть відшукати новий сенс. Повномасштабне вторгнення кардинально змінило життя всієї країни. Команда проєкту Українського католицького університету «Малі історії Великих людей» збирає вісімнадцять історій волонтерів, лікарів, священнослужителів, митців, бізнесменів, письменників та студентів. Історії тих, хто втратив дім, роботу, рідних людей... Та попри страшні потрясіння, ці люди знайшли спосіб як рухатися далі, допомагати іншим та наближати нашу перемогу.

УДК 821.161.2-92

Книжка публікується в рамках Бібліотека Журналу «Україна Модерна», серія «Спогади, щоденники, інтерв'ю», число 10.

Український
Католицький
Університет

Institut für die Wissenschaften vom Menschen
Institute for Human Sciences

© Олена Джеджора, Вероніка Саврук
текст, 2024

© Петро Дідула, фото 2024

© Видавництво Старого Лева, 2024

ISBN 978-966-448-316-9

Усі права застережено

у сутінках перед світанком: історії непохитних

Редактори-упорядники:

Олена Джеджора, Вероніка Саврук

Менеджер проєкту: Іванна Могіляк

Фото: Петро Дідула

ВСТУПНЕ СЛОВО

Коли розпочалося повномасштабне вторгнення Росії, ми всі зрозуміли — щось усталене у нашому житті закінчилося, а щось нове, невідоме починається. Завершився, з одного боку, напружений, але відносно спокійний етап у житті кожного українця. Натомість вибухнула Велика війна. Ми по-іншому почали сприймати ті цінності, які вважали даними нам за визначенням: гідність, воля, свобода. Усвідомили крихкість і цінність людського життя, бо кожна жертва — це велика ціна, яку ми платимо за нашу свободу.

Немає малої трагедії. Кожного трагедія — велика. І вкрай важливо зафіксувати ті моменти, які нам доступні в певний історичний відтинок. Чому? З одного боку, щоб задокументувати факти, емоції людини, яка є свідком чи жертвою трагедії. А з іншого — щоб відчувати людяність, духовну силу, зокрема і свою. Бо, пізнаючи історії людей, самі починаємо усвідомлювати, що здатні співчувати, допомагати, перемагати свої слабкості, що можемо жертвувати, щоб допомогти іншим, і таким чином надати сенс тій жертві та стражданню. Зафіксований момент у час історичних зламів та змін у перспективі має велике значення для оцінки нашої духовної сили — як кожної людини, так і нації.

Що означає проживати війну усвідомлено? Це відчувати, що поруч нас з'явилися нові люди, нові ситуації, виклики, трагедії. Але, попри біль і руйнацію, формується нова сила, яка поширюється серед волонтерів, військових, добровольців, медиків, серед чужинців, які нам допомагають. Війна складається із цієї суми добра і зла, із суми окремих трагедій людини, сім'ї, регіону, народу та з нашої життєстійкості, яка формується просто зараз.

Коли ми з дружиною працювали над архівами й життєписами греко-католицьких священників, над історіями героїв, які боролися у час національно-визвольних змагань Другої світової війни, то шукали будь-яку найменшу інформацію й зачіпки: особисті спогади, згадки очевидців, описи

місцевості, подій. І так зіплювали докупи факти й спогади, щоб змалювати глибшу і ширшу картину історій наших героїв. Під час цієї праці ми як історики усвідомили, наскільки важливо фіксувати момент — не тільки факт, а й також емоції, пов'язані з подією, особистий досвід. Читаючи спогади (а багато з них є нині опубліковані), розуміли — залежно від того, як далеко від часу події вони були записані, маємо обережніше ставитися до описів і трактування. Бо що більше часу пройшло, то більше людина дистанціюється від події, вважає певні деталі неважливими, багато забувається й опускається, емоції вже не ті. А якби їх записати відразу — вони були б для дослідників вкрай цінним джерелом.

«Малі історії Великої війни» — хроніка історій живих подій. Щойно події відбулися — команда зафіксувала їх наживо. Така фіксація є дуже цінною сьогодні, а через 10–15 років цей матеріал стане колосальною джерельною базою для істориків та інших дослідників Великої війни. Дякую групі волонтерів та всій спільноті за віддану роботу. У перші дні повномасштабного вторгнення ви від щирого серця з великою відданістю й жертовністю взяли за це завдання і не зупиняєтеся.

Працюймо далі, бо війна не закінчилася. Стіймо поруч з тими, хто є в потребі. Будьмо там, де сьогодні твориться історія кожної людини, бо вона є частиною історії усього українського народу. Боже, благослови нашу Україну і всіх тих, хто нині стіною стоїть за нашу незалежність.

*Отець Богдан Прах,
віцепрезидент Українського католицького університету,
ректор УКУ (2013–2023)*

передмова

Проект Українського католицького університету «Малі історії Великої війни» народився в перші дні повномасштабного вторгнення, коли Львів став прибіжищем для сотень тисяч людей. У ті лютневі дні 2022 року Львів нагадував Ковчег Ноя, переповнений людьми і тваринами в пошуках порятунку посеред руйнівної ворожої стихії, темні, холоду і смерті. Неможливо було залишатися осторонь. Український католицький університет з першого дня став великим габом, який координував збирання та розподілення коштів і гуманітарної допомоги, а також забезпечив проживання декількох сотень біженців з окупованих регіонів України та із зони активних бойових дій. У ці ж перші дні в УКУ утворилася маленька група з-поміж викладачів, працівників, аспірантів та студентів, які почали збирати свідчення людей, що опинилися в нашій орбіті. Так почав діяти цей волонтерський проект. У різні періоди до нього долучалися до 35 осіб, серед яких були оператори, журналісти, транскрибувальники, монтажери, редактори, перекладачі. Партнерами цієї ініціативи були медіапроект «The Ukrainians», телеканал «Еспресо.TV», численні друзі університету з-за кордону. Після того, як українській армії вдалося відбити ворога від Києва та з інших українських областей, наша група почала організовувати експедиції поза межі Львова. Протягом осені 2022 р. — літа 2023 р. ми здійснили три експедиції, завдяки яким зібрали свідчення з Бучі, Ірпеня, Вінниці, Дніпра, Житомира, Запоріжжя, Києва, Миколаєва, Одеси, Херсона та сусідніх міст і сіл. На сьогодні зібрано 200 інтерв'ю, частина з яких у медійних версіях опублікована українською та англійською мовами на сторінці проекту, а також у мережах наших партнерів.

Особливість проекту у тому, що ми документуємо війну «знизу», через долю пересічних людей і їхні реакції; проект фокусується на мікроісторії. Звідси і його назва, яка підкреслює неспівмірність викликів, — «Малі історії Великої війни». Насправді ж зібрані свідчення радше доводять велич звичайної

людини й мізерну ницість війни. Про це написав у своєму пості на фейсбуці в першу річницю повномасштабного вторгнення Головний військовокомандувач Збройних Сил України: «Основа нашої стійкості — люди. Звичайні люди. Звичайні Герої. Серед нас». Саме на цьому наголосив у своїй промові з нагоди Дня Незалежності 24 серпня 2023 року Президент України: «У великій війні немає маленьких справ. Немає непотрібних, немає неважливих. Це стосується і людей, і дій, і слів».

Можна лише погодитись з висловленим у промові твердженням Президента. Тому цей проєкт буде й надалі збирати, зберігати та знайомити світ зі свідченнями людей, яких війна зробила сильнішими. Ніхто з них не вважає себе супергероєм чи героїнею. Вони звичайні українці. Таких мільйони. Вони не застигли в очікуванні перемоги, не запанікували в очікуванні поразки, не опустили руки. Вони просто роблять усе, що можуть, в кожному конкретному місці, куди закидає їх вир подій. ТУТ і ЗАРАЗ, «скільки б неба не впало». Щоб потім разом з усім світом святкувати перемогу добра над злом. Ці історії є свідченням гідної заангажованості людей в один спільний для всіх проєкт збереження життя. Вони свідчать про те, наскільки позірною крихкість кожної людини перед лицем обурливої і безжальної загрози може стати нездоланною стійкістю. Розпочинаючи проєкт, ми не думали про стійкість. А проте зібрані історії виявилися прикладами власне цієї чесноти. Їхня стійкість непохитна, бо закорінена в найнадійнішому ґрунті: в емпатії до інших і вірі в силу правди. Співпереживаючи ці свідчення, усвідомлюєш, що неможливо уникнути болю, страху, страждань. Але внутрішня стійкість допомагає страх перетворити на мужність, зі страждань вийти сильнішими, через пережиття болю відчутти емпатію до тих, хто поруч.

У пропонованій книжці представлені вісімнадцять історій, розказані дев'ятнадцятьма людьми з різних частин України в період з березня 2022-го до липня 2023 року. Вони різного віку, роду занять, різняться як власним життєвим досвідом, так і досвідом дотичності до подій війни. Для багатьох із них ця війна триває вже 9 років. Дехто лише нещодавно прийняв українську як мову спілкування. Деякі з наших героїв проминули через Львів, і ми не знаємо, як складаються їхні долі. Дехто і сьогодні стоїть на обороні зі щитом, а дехто, на жаль, вже повернувся на щиті. Це мозаїка неймовірних людей і неймовірних вчинків, солідарності й відчуття любові до всього рідного, які

стали одкровенням навіть для тих, хто не мав україномовного середовища чи патріотичних сімейних традицій. Як висловився один із наших героїв-харків'ян: «Ми не знали, хто вони. Ми не знали, хто ми». Проте тепер ми це знаємо, відчуваємо спорідненість і гордість. І надіємось, що це відчуття єдності й захоплення буде міцнішати. Збирання й поширення таких свідчень, як зібрані у цій книжці, покликане у цьому допомагати.

Окремі з історій, які увійшли до цієї збірки, вже були частково оприлюднені на інтернет-сторінці проєкту. До цих історій додані посилання QR-коду, за якими можна переглянути і короткі відео. Решта історій опублікована вперше. Всі інтерв'ю подано у скороченому вигляді, оскільки певна інформація не може бути оприлюднена з міркувань безпеки до повного завершення воєнних дій після нашої перемоги. Укладаючи цю книжку, не просто було обрати послідовність історій наших героїв. Звичний алфавітний чи хронологічний принцип видавався надто спрощеним. У розв'язанні цього питання допоміг випадок. До кожної оповіді ми обирали як епіграф цитату з тексту інтерв'ю. Дивовижним чином ці цитати склалися у самостійну коротку, але пронизливу історію війни. Саме ця прихована «історія в цитатах» підказала упорядникам логіку укладання книжки. Тому, попри вісімнадцять явних, розказаних нашими героями історій, у цій книжці присутня ще одна, прихована, яку можна прослідкувати, послідовно склавши епіграфи.

Визнаючи парадоксальність цього твердження, хочемо зазначити, що вся команда проєкту «Малі історії Великої війни» відчуває глибоку вдячність обставинам, часу і місцю, які дали змогу нам стати дотичними до співпереживання і збереження свідчень найвирішальнішого періоду української історії. Наша безмежна подяка належить усім людям, які погодилися ділитися своїми пережиттями. Проєкт став для нас способом віддати шану тим, хто щоденно боронить, діє, свідчить. Усі ми вглядаємося в майбутнє з надією побачити ту пташку з оливковою гілкою, що звістуватиме про перемогу над лихом. Водночас ми усвідомлюємо, що без наших особистих зусиль цього не станеться. Саме тому низько вклоняємося тим, хто подає нам приклад.

Команда проєкту висловлює вдячність керівництву Українського католицького університету за підтримку і розуміння важливості цієї ініціативи. Ми безмежно вдячні численним волонтерам проєкту, яких годі перерахувати

поіменно: студентам, аспірантам, працівникам, друзям, які підключалися до допомоги з перших днів нашої роботи.

В реалізації цього проєкту виняткове значення має робота двох осіб. Усі імпульси нашої діяльності менеджувє Іванка Могиляк, вправна рука якої дозволяє не сповільняти ритм, знаходити волонтерів для транскрибування, монтажу і перекладів, впорядковувати зібрані матеріали. Без неї ми не змогли б рухатись і за це глибоко вдячні. У збиранні свідчень надзвичайно важлива роль відеооператорів і фотографів. Особливу подяку хочемо висловити Петрові Дідулі. Його особисте чуйне око, як і невтомне око його відеокамери, стали надійними фіксаторами місць, облич, емоцій.

Ця книжка підготована до друку й видана за фінансової підтримки програми «Documenting Ukraine» віденського Інституту гуманітарних досліджень, Програми дослідження модерної історії та суспільства України імені Петра Яцика та Канадського інституту українських студій Альбертського університету. У роботі над виданням допомогла співпраця з Інститутом історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка. Дякуємо нашим міжнародним та українським партнерам за довіру і солідарність. Висловлюємо свою глибоку вдячність також усім тим, хто своїми добродійними внесками підтримав нашу діяльність.

Окрема подяка — співзасновниці й головній редакторці «Видавництва Старого Лева» Мар'яні Савці та всій команді видавництва за перевтілення цих унікальних свідчень у книжковий формат. Мар'яна Савка підтримала це видання як видавець і промоутер бізнес-етики соціального служіння в межах навчальної програми КЕМВА Бізнес-школи УКУ «Більше, ніж бізнес».

Олена Джеджора